

Основні загрози транснаціоналізації економічній безпеці національної машинобудівної галузі

Редька О.З.

кандидат економічних наук,
Технічний коледж

Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

У статті розглянуто основні теоретико-методологічні аспекти транснаціональних корпорацій (ТНК) як на світовому ринку, так і на ринку України зокрема. Виявлено основні загрози діяльності ТНК для приймаючої сторони. Здійснено аналіз динаміки індексу транснаціоналізації економіки України. Наведено можливості та загрози процесу транснаціоналізації на стан економічної безпеки національної економіки.

Ключові слова: національна економіка, світова економіка, економічна безпека, транснаціоналізація, транснаціональні корпорації.

Редька О.З. ОСНОВНЫЕ УГРОЗЫ ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

В статье рассмотрены основные теоретико-методологические аспекты транснациональных корпораций (ТНК) как на мировом рынке, так и на рынке Украины в частности. Выявлены основные угрозы деятельности ТНК для принимающей стороны. Проведен анализ динамики индекса транснационализации экономики Украины. Приведены возможности и угрозы процесса транснационализации состоянию экономической безопасности национальной экономики.

Ключевые слова: национальная экономика, мировая экономика, экономическая безопасность, транснационализация, транснациональные корпорации.

Redkva O.Z. MAIN THREATS OF TRANSNATIONALIZATION TO ECONOMIC SECURITY OF THE NATIONAL MACHINE BUILDING INDUSTRY

In the article the basic theoretical and methodological aspects of transnational corporations (TNCs) are examined in the global market as well as in the market of Ukraine in particular. The basic threats of the TNCs activity are revealed for the host. Index dynamics analysis of economy transnationalization of Ukraine has been made. Possibilities and threats of the transnationalization process at the state of the economic security of the national economy have been given.

Keywords: national economy, world economy, economic security, transnationalization, transnational corporations.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Забезпечення національної, у тому числі й економічної, безпеки є одним із ключових інтересів України в умовах зовнішньої військової агресії з боку РФ, макроекономічної нестабільності, різкої втрати купівельної спроможності населенням та корпоративним сектором. Додатковим фактором небезпеки виступають транснаціональні компанії (ТНК), що функціонують у межах українського ринку. У сучасних літературних джерелах здебільшого увагу приділено позитивним аспектами роботи ТНК на ринку країни-реципієнта. Разом із тим діяльність цих компаній носить неоднозначний і часто суперечливий характер, оскільки може спричинити низку загроз якщо не економіці країни в цілому, то окремим її галузям чи секторам економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різний час вплив ТНК на стан економічної безпеки вивчали такі науковці, як

Гонта О.І., Гудим К., Кулагін В.М., Логунов А.Б., Рогач О.І., Рокоча Р.В., Розенберг І.М., Сакун Л.М., Терехов Є.М., Фернон Р. та ін. Разом із тим, в умовах нестабільності економіки, змінних умов середовища та впливу економічної і політичної кризи в країні, машинобудівна галузь зазнає великого тиску з боку конкурентного середовища та потребує більш детального розгляду для виявлення загроз як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті є визначення базового переліку загроз національній машинобудівній галузі з боку транснаціональних компаній. Завданням статті виступає відображення узагальненої картини небезпеки транснаціоналізації у галузі машинобудування України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування нового світового порядку як сьогодні, так і в перспективі визна-

чається глобалізаційними процесами. Транснаціоналізація є складовою частиною глобалізації, оскільки в її основі лежить діяльність транснаціональних компаній (ТНК) [1, с. 15]. Експансія останніх вважається одним із феноменів другої половини ХХ ст. Транснаціоналізація виступає найбільш суттєвим елементом і одним з основних регуляторів, що забезпечують розвиток світового господарства.

У контексті дослідження природи та механізмів поняття «транснаціоналізація» більшість дослідників виділяють такі критерії належності компаній до ТНК:

- частка обсягів збуту продукції і/або послуг на закордонних ринках;
- характер операцій на закордонних ринках;
- величина обороту компанії в цілому;
- частка закордонних активів та прибутків;
- кількість закордонних філій та дочірніх компаній;
- право власності на нерухомість, технології, нематеріальні активи тощо.

Так, Вернон Р. уважав, що як критерій віднесення компанії до ТНК слід взяти мінімальний річний обсяг продажів у розмірі 100 млн. дол. США [2, с. 4]. Кейвз Р. називав ТНК компанії, що контролюють та керують підприємствами, розташованими щонайменше у двох країнах [3, с. 34]; Росенберг Дж. – компанії, що здійснюють за кордоном не менше ніж 20% своїх продажів, інвестицій, виробництва і мають понад 35% закордонних активів [4, с. 6].

Комісія ООН виділяє низку ознак, які в сучасному світі характеризують ТНК [5, с. 107]:

- філії або дочірні компанії повинні знаходитися не менше ніж у двох країнах світу;
- річний оборот повинен становити більше ніж 1 млрд. дол. США;
- 1/5—1/3 загального обсягу обороту компанії повинно припадати на зовнішні ринки порівняно з ринком країни базування;
- частка закордонних активів повинна становити 25–30% у загальній структурі вартості активів компанії.

Великі транснаціональні корпорації зосереджені переважно в секторах, які відчують глобальну конкуренцію (наприклад, в обробній промисловості) і завжди відіграють ключову роль у періоди економічного підйому, наступного за черговою рецесією. Це, як правило, найбільш відомі світові бренди, широко представлені в різних галузях економіки [7].

Провідні корпорації світу створили глобальну мережу інноваційної, виробничої, науково-технічної, інвестиційної, торговельної та культурної взаємозалежності країн і заклали підвалини глобальної економіки. Нині галузева структура виробництва транснаціональних корпорацій виглядає таким чином: 60% міжнародних корпорацій зайняті у сфері виробництва, 37% – у сфері послуг і 3% – у видобувній промисловості там сільському господарстві.

Незважаючи на позитивні аспекти функціонування ТНК, в їх діяльності спостерігаються певні загрози.

У літературі використовується поняття «нетрадиційні загрози». Вони асоціюються з міжнародним тероризмом, транснаціональною злочинністю, наркотрафіком, незаконною міграцією тощо [8; 9]. До цих загроз додається широкий спектр загроз невійськового характеру. Передусім йдеться про кліматичні зміни, забруднення навколишнього середовища, використання нових технологій, наслідки застосування яких неоднозначні для існування людини, енергетичні і в цілому ресурсні проблеми. Більшість нетрадиційних загроз не мають чіткої географічної і суб'єктної прив'язки, а часто виявляються взагалі у вигляді процесів, що більш-менш фіксуються [10, с. 386]. Саме тому вони часто іменуються «транснаціональними загрозами».

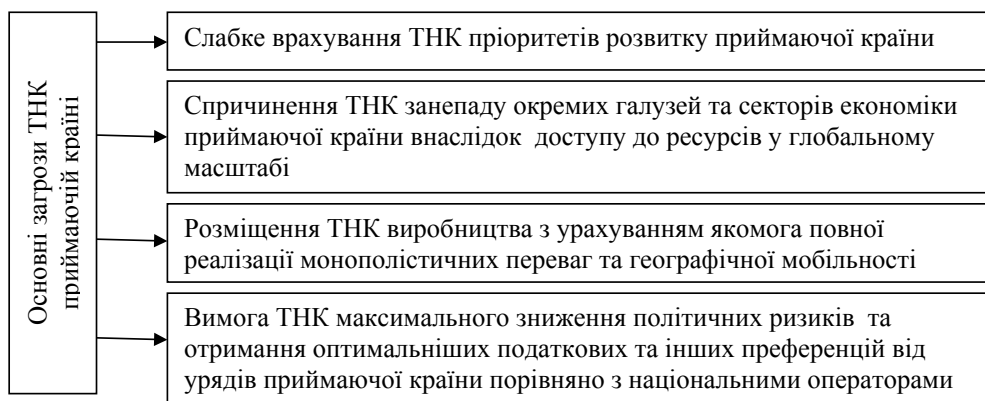
Щоб зрозуміти загрози для національної економіки від діяльності ТНК, необхідно проаналізувати мотиви їх виходу на ринки інших країн. Чинники виходу ТНК на ринки інших країн поділяються на зовнішні і внутрішні, що відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Зовнішні та внутрішні мотиви виходу ТНК на ринки інших країн

Зовнішні мотиви	Внутрішні мотиви
Отримання переваг над конкурентами Уникнення торговельних та урядових обмежень Утримання клієнтів у зоні впливу компанії	Пошук нових ринків виробництва і реалізації продукції Наявність у приймаючої країни дешевих сировинних і трудових ресурсів Отримання податкових та інших адміністративних преференцій

Джерело: сформовано автором

Рис. 1. Основні загрози діяльності ТНК для приймаючої країни

Джерело: сформовано автором на основі [11; 12]

У сучасному світі ТНК формують схеми інвестицій, торгівлі і руху технологій між державами. Уряди приймаючих країн надають ТНК певні пільги й інколи створюють низку переваг для їх діяльності.

Уряди країн враховують їх вплив на внутрішнє виробництво, торгівлю, платіжний баланс та зайнятість і переважно заохочують надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ).

Під час вибору приймаючої країни ТНК оцінюють її географічне розташування, місцевий ринок із точки зору його місткості, наявність ресурсів, політичну й економічну стабільність, умови іноземного інвестування, систему оподаткування, ступінь розвитку інфраструктури, можливість репатріації прибутків та ін. Це призводить до максимізації їх економічного прибутку та підвищення економічного впливу на національні економічні системи.

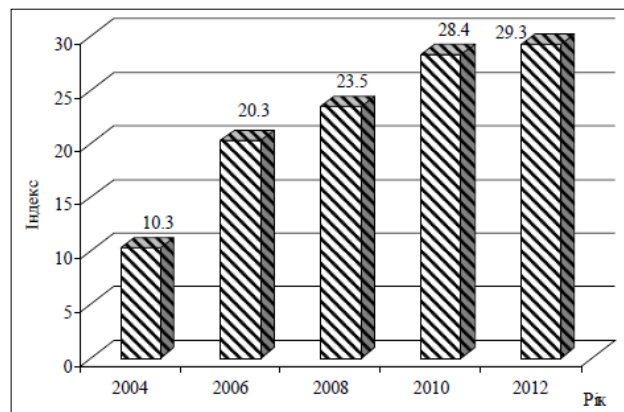
Здійснивши огляд окремих літературних джерел, перелічимо основні загрози діяльності ТНК у межах приймаючої країни (рис. 1).

Таким чином, із рис. 1 видно, що діяльність ТНК приховує низку суттєвих загроз не тільки конкурентному середовищу приймаючої країни, але й в окремих випадках її суверенітету. Для ТНК характерно спекулювати своїми поетапними можливостями введення і виведення з певних ринків своїх потужностей із тим, щоб отримувати для себе більше переваг для функціонування в межах приймаючої країни.

У 1990 р. Конференцією ООН із торгівлі і розвитку (UNCTAD) був уведений індекс транснаціоналізації економіки приймаючої країни TNIhe (Transnationality index of host economies). Він оцінює частку іноземних ТНК в економіці тієї чи іншої країни і розраховується як середня сума чотирьох величин [13]:

- частки прямих іноземних інвестицій у всіх капітальних інвестиціях країни;
- відношення нагромаджених у країні прямих іноземних інвестицій до ВВП країни;
- частки випуску продукції філіями іноземних корпорацій у виробництві ВВП країни;
- частки зайнятих на цих філіях у загальній кількості зайнятих у країні.

Цей індекс розраховується UNCTAD щорічно і публікується у звіті World Investment Report . Динаміка індексу транснаціоналізації економіки України відображена на рис. 2.

Рис. 2. Динаміка індексу транснаціоналізації економіки України

Джерело: сформовано автором на основі [13; 14]

Як видно з рис. 2, індекс транснаціоналізації економіки України зріс з 2004 по 2012 р. майже втричі. Це свідчить про поступове збільшення іноземних ТНК, які розміщують свої дочірні підприємства і філії в Україні.

Разом із тим зазначимо, що активність ТНК та приплив прямих іноземних інвестицій в Україну значно поступаються іншим країнам Східної Європи і СНД. Але Україна остається привабливою для діяльності ТНК у певних

галузях та секторах економіки. Найбільш привабливими для ТНК галузями української економіки є харчова промисловість, галузі машинобудування і металообробки, фінансова, страхова та торговельна сфери.

Входження західних ТНК у вітчизняну економіку супроводжується вливанням нових технологій, підвищенням якості менеджменту, зростанням продуктивності праці, якими характеризуються західноєвропейські компанії. Разом із тим, такі інвестори зацікавлені лише у високоприбуткових секторах та галузях економіки, що може негативно вплинути на інші сфери економіки країни.

На початку 2016 р. в Україні діяли понад 30 світових транснаціональних корпорацій. Серед них можна виділити Alcatel, British Petroleum, Coca-Cola, Danone, Hewlett Packard, Huawei, McDonalds Corporation, Metro Casg&Carry, Nestle, Nokia, PepsiCo, Procter&Gamble, Samsung, Shell, Siemens, SUNInbev, Toyota, Unilever.

В Україні найбільшими ТНК, які вклали значні фінансові ресурси, є PepsiCo з обсягом інвестиційних коштів у 250 млн. дол. США, «Київстар GSM» – 240 млн дол. США, Coca-Cola – 230 млн. дол. США та ін. Дані щодо вкладання інвестицій за 2015 р. найбільшими транснаціональними інвесторами України наведено в табл. 2. Провідні позиції в 2015 р. займали такі корпорації, як McDonald Corporation, Nestlé S.A., British American Tobacco та ін.

Основними напрямками концентрації інтересів ТНК, зокрема щодо української економіки, є АПК, промисловість та фінансовий

ринок. Це обумовлено ступенем ефективності функціонування цих секторів економіки та їх статусом стратегічно важливих для формування валового продукту будь-якої економіки. Враховуючи розвиток науково-технічного прогресу (НТП), ці галузі є не тільки стратегічно важливими, але й перспективними щодо реалізації інвестиційних програм.

Зазначимо, що діяльність ТНК охоплює майже третину вітчизняної економіки, тому постає питання про дослідження її впливу на економічну безпеку національної економіки. На рис. 3 наведено можливості та загрози процесу транснаціоналізації на стан економічної безпеки України.

Таким чином, з рис. 3 видно, що попри значну кількість можливостей для розвитку економіки України з боку ТНК є помітною більша кількість загроз її економічній безпеці. Передусім небезпечними варто вважати процеси злиттів та поглинань, за рахунок яких потужні ТНК монополізують ринок у межах не тільки однієї країни, а навіть цілої низки країн.

Зосередимо увагу на діяльності тих ТНК, які займаються виробництвом продукції на території України і, як наслідок, розвивають промисловий потенціал країни та створюють нові робочі місця. Передусім це стосується стратегічної галузі нашої країни – машинобудування. Саме у цій галузі, поряд із тютюновою і харчовою, спостерігається негативний вплив експансії іноземних ТНК на ринкову ситуацію, домінування експортних стратегій завоювання ринку (у тому числі псевдоінвестиційних) і переважаюча орієнтація ліцензійних і інвестиційних стратегій, що застосовується в

Таблиця 2

Окремі великі ТНК, які інвестували в дочірні компанії, філії та спільні підприємства в Україні в 2015 р.

Корпорація	Країна	Галузь	Обсяги вкладень, млн. грн.
McDonald's Corporation	США	Харчова промисловість	198.3
Nestlé S.A.	Швейцарія	Харчова промисловість	178.5
British American Tobacco	Велика Британія	Тютюнова промисловість	166.8
British Petroleum	Велика Британія	Нафтогазова промисловість	142.6
Procter&Gamble	США	Хімічна промисловість	135.1
Shell	Нідерланди	Нафтогазова промисловість	124.9
Coca-Cola	США	Харчова промисловість	121
Unilever	Велика Британія, Нідерланди	Харчова промисловість та побутова хімія	115.5
PepsiCo	США	Харчова промисловість	112.3

Джерело: складено автором на основі [20]

Рис. 3. Можливості та загрози процесу транснаціоналізації для економічної безпеки України

Джерело: сформовано автором на основі [15; 16]

Україні, на отримання короткострокових прибутків і відтік коштів.

У тих сферах, де Україна випускає конкурентоспроможний товар, наприклад атомне, авіаційне чи ракетно-космічне машинобудування, частка російської комплектації становить від 50 до 80% [6].

Показово, що на початку 2015 р., у розпал військової агресії, обсяги виробництва у машинобудуванні впали на 22,7% передусім через втрату фізичних виробничих потужностей на сході України та дії взаємних торговельних обмежень із Росією [17].

Можна назвати позитивні приклади (хоча поодинокі) дій ТНК. Передусім йдеться про викуп Луцького підшипникового заводу ТНК Aktiebolaget SKF (Швеція), що має 80 підприємств у 25 країнах світу, який показав достатню позитивну роль, адже відбулася реанімація вітчизняного підприємства (що є одним із структуроутворюючих для міста), враховуючи сучасні потреби внутрішнього ринку.

Також уваги заслуговує найбільша автомобільна транснаціональна компанія «УкрАВТО», яка є й найбільшим виробником, дистриб'ютором та сервісним постачальником в Україні. До складу цієї компанії відносять: два заводи в Україні з виробництва автомобілів та два – у Польщі, 10 заводів з виробництва комплектуючих в Україні та 12 – у Польщі, 414 сервісних центрів, 476 автосалонів і пунктів продажу [18]. Ця компанія демонструє високий сервіс, підвищення кваліфікації працівників, упровадження маркетингових та технічних інновацій.

Спробою створення ТНК у галузі машинобудування в Україні є холдинг «АвтоКрАЗ», який контролює 12 підприємств: безпосередньо холдингову компанію «АвтоКрАЗ», ВАТ «Зовнішньоторговельна фірма «КрАЗ», ВАТ «Полтавський автоагрегатний завод», ВАТ «Каменець-Подільськаавтоагрегат», ВАТ «Стаханівський вагонобудівний завод», ВАТ «Херсонський завод карданних валів», ВАТ «Токмацький ковальсько-штампувальний

завод», ВАТ «Симферопольський завод автомобільних рулів», ВАТ «Ужгородський турбогаз», ВАТ «Суднобудівний завод «Залив»», ВАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»», ВАТ «Авторадіатор» [19]. Незважаючи на значну кількість національних компаній, що входять до складу холдингу, можна констатувати, що вони поки що не можуть представляти якоїсь значимої конкуренції на світових ринках. Поясненням цього може слугувати ігнорування світових тенденцій транснаціоналізації виробництва, яка в цілому призводить до того, що українська економіка залишається осторонь від цих процесів, задовольняючись роллю «допоміжного» господарства стосовно світового виробничого процесу.

Висновки з цього дослідження. Розвиток національних ТНК може стати одним із дієвих інструментів відбудови української економіки та шляхом виходу з економічної залежності

від інших держав. Зарубіжний досвід свідчить, що національний капітал спроможний витримувати конкуренцію з іноземними ТНК лише тоді, коли він сам структурується в потужні фінансово-промислові об'єднання, адекватні міжнародним аналогам і здатні проводити активну зовнішньоекономічну політику.

Стратегія економічного розвитку України передбачає сприяння процесам транснаціоналізації українського корпоративного капіталу на користь нарощування його конкурентоспроможності і фінансового потенціалу, а не боротьбу з ними через реприватизацію.

Можна вважати найперспективнішими для формування українських ТНК галузями ВПК машинобудування, авіаційну, ракетно-космічну, електротехнічну, металургійну, транспортну, легку і хімічну галузі промисловості, а також галузі наукових досліджень, програмування та веб-дизайн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гонта О.І. Політика транснаціоналізації економіки регіонів: теорія, методологія, практика : [монографія] / О.І. Гонта. – Чернігів : Чернігівський ЦНТЕІ, 2008. – 496 с.
2. Vernon R. Sovereignty a: bay / R. Vernon. – NY.: IRWIN, 1971. – 734 p.
3. Caves R.E. Multinational enterprise and economic analysis / R.E. Caves. – L. : Cambridge, 1982. — 754 p.
4. Rosenberg J.M. Dictionary of Business and Management / J.M. Rosenberg, Ph.D. Wiley. – NY. : Interscience publications J. Wiley and sons, 1992. – 567 p.
5. Терехов Є.М. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем / Є.М. Терехов, О.В. Прокопенко // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2010. – № 1.– С. 103–113.
6. Сазонець О.М. Динаміка транснаціоналізації та інтеграція ТНК в економіку України / О.М. Сазонець, Н.О. Широкова // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.investplan.com.ua/pdf/3_2012/12.pdf.
7. Саричев В.І. Транснаціоналізація світової економіки та напрями зростання людського капіталу тнк як чинники людського розвитку / В.І. Саричев // Ефективна економіка. – 2011. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1305>.
8. Кулагин В.М. Международная безопасность : [учебное пособие для студентов вузов] / В.М. Кулагин. – М. : Аспект Пресс, 2007. – 318 с.
9. Лепехин Е.А. Современные термины и понятия терроризма и безопасности / Е.А. Лепехин [и др.]. – Омск : Издатель Васильев В.В., 2007. – 282 с.
10. Логунов А.Б. Региональная и национальная безопасность / А.Б. Логунов. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 448 с.
11. Рокоча В.В. Транснаціональні корпорації / В.В. Рокоча, О.В. Плотніков, В.Є. Новицький. – К. : Таксон, 2001. – 304 с.
12. Рогач О.І. Транснаціональні корпорації в світовій економіці : [монографія] / О.І. Рогач. – К. : Київський університет, 2005. – 176 с.
13. Transnationality index of host economies [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctad.org/SearchCenter>.
14. KOF Index of Globalization [about] // KOF Index of Globalization. – 01.02.2016 [Electronic resource]. – Available from : <http://goo.gl/CShdPX>.
15. Терехов Є.М. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем / Є.М. Терехов, О.В. Прокопенко // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2010. – № 1. – С. 103–113.
16. Іванова М.О. Вплив ТНК на розвиток економіки України: переваги та недоліки / М.О. Іванова // Європейський вектор економічного розвитку. – 2014. – № 2(17). – С. 88–95.

17. Обсяг виробництва базових галузей економіки України впав на 20%, – НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theinsider.ua/business/553a0c1925e19/>.

18. «УкрАВТО» в 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://investfunds.ua/news/ukravto-v-2013g-uvelichila-chistuyu-pribyl>.

19. Сакун Л.М. Тенденції і закономірності розвитку машинобудівної галузі України в умовах глобалізації економіки / Л.М. Сакун [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/8_NIT_2008/Tethis/Economics/27746.doc.htm.

20. Fortune global 500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2013/full_list/?iid=G500_sp_ful.